

Opleidingskader Zingeving

Structurele implementatie van Zingeving in opleidingscurricula

Dr. Aliza Damsma Bakker
Dr. Hanna Klop
Hannan van Rooij

Met medewerking van:

Dr. A. Visser – Nieraeth, vertegenwoordiger toetsingcommissie SKGV
Prof. dr. E. Finnema, Hoogleraar verplegingswetenschap UMCG/RUG en Lector Verpleegkundige Diagnostiek Hanzehogeschool
M. Gardien – Matthijssen, beleidsadviseur MBO Raad btg Zorg, Welzijn en Sport
Dr. R. den Hertog – Voortman, vertegenwoordiger LOOV
K. Seijdell, vertegenwoordiger VGVZ
Jozanneke Thiesen – van Staveren MEd, onderwijsadviseur palliatieve zorg en projectleider O2PZ
H. van Wijgerden-Snoek, vertegenwoordiger SAC Sociale Studies

November 2023

Opbrengst van Project 'Structurele implementatie van Zingeving in opleidingscurricula'

Deelproject H van het 'Onderwijsplan Zingeving in Zorg en Sociaal Domein' 2020-2025

In opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS).

Uitgevoerd onder Penvoerder Agora, met subsidienummer 330838.

Uitgevoerd door Lectoraat Zorg en Zingeving, Academie Health Care, Hogeschool Viaa i.s.m. Stakeholders betreffende Zorg, Welzijn en Geneeskunde opleidingen.

November 2023

Hogeschool Viaa
Postbus 10030
8000 GA ZWOLLE
038 - 425 55 42

Scan de QR-code om naar de projectpagina te gaan.

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-GelijkDelen 4.0 Internationaal-licentie

Zingeving in de gezondheidszorg en het sociaal domein: Een fundamentele competentie

Aandacht voor zingeving, moet je doen!

Introductie

In opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport zijn voor de opleidingen in sociaal domein, zorg en geneeskunde opleidingskaders ontwikkeld voor de zingevingscompetentie die mag worden verwacht van een beginnend beroepsbeoefenaar op mbo-, hbo- en wo-niveau. In samenwerking met experts uit het onderwijs van alle betrokken opleidingen is een competentie opgesteld per domein en waar nodig per niveau.

Aandacht hebben voor zingeving is een essentiële taak voor iedere professional die werkt met mensenⁱ, en met name mensen die in een ingrijpende of levensveranderende situatie terechtkomen, waardoor levensvragen ontstaan of acuter en relevanter worden. Die situaties kunnen gaan over verlies, ziekte of eenzaamheid, maar ook over geboortes of verandering van rol. Zingeving is een begrip dat op vele manieren wordt gedefinieerd, ieder heeft hier eigen associaties bij. Zingeving gaat over wat het leven zin en betekenis geeft, het is dat wat er écht toe doet, wat als waardevol wordt ervaren en waarvoor je 's ochtends je bed uit komt. Het gaat bij zingeving over de manier waarop mensen betekenis geven aan het leven, gebeurtenissen of relaties. Wat vaststaat is dat zingeving altijd een rol speelt in het levenⁱⁱ van ieder mens.

Disclaimer

In het ontwerp van de eindkwalificaties en de samenstelling van de implementatierichtlijn is met zorg geprobeerd beschikbare kennis, onderwijs en tools te verzamelen en daarbij alle belanghebbenden recht te doen in de referenties. Indien een individu, organisatie of instantie bezwaar hiertegen heeft of een referentie naar eigen materiaal wat is opgenomen mist, vernemen wij dat graag om dit te corrigeren.

Inhoud

Opleidingskader met eindkwalificaties

Toelichting samenhang opleidingskader, eindkwalificaties en competenties met opleidingsprofielen

Eindkwalificaties per domein

Sociaal Domein

Zorg

Geneeskunde

Toelichting van begrippen

Opleidingskader met eindkwalificaties

Toelichting samenhang opleidingskader, eindkwalificaties en competenties met opleidingsprofielen

In Nederland wordt binnen de verschillende onderwijsniveaus andere terminologie gebruikt om de onderwijskundige onderbouwing te duiden. In dit document wordt de term opleidingskader gebruikt om een combinatie van eindkwalificaties en onderwijs aan te bieden aan opleidingen in zorg, welzijn en geneeskunde op het gebied van zingeving. De eindkwalificaties zijn geformuleerd als competenties: ze bevatten een kenniscomponent, een vaardigheidscomponent en een attitudecomponent.

Voor opleidingen in zorg, welzijn en geneeskunde op NLQF-niveau 2 tot 8 zijn samenhangende eindkwalificaties geformuleerd, met een opbouw en uitbreiding van verantwoordelijkheid, gebaseerd op de huidige opleidingsprofielen, met input van experts en getoetst in een landelijke draagvlakmeting. De omschrijvingen zijn compact en staan niet op zichzelf, ze bevatten een aantal specifieke begrippen die later worden toegelicht.

Van het totstandkomingsproces is een wetenschappelijke rapportage separaat beschikbaar en om opleiders en docenten te stimuleren en ondersteunen bij het implementeren van onderwijs dat bijdraagt aan het verwerven van deze eindkwalificaties is ook een implementatierichtlijn separaat beschikbaar.

Eindkwalificaties per domein

Sociaal Domein

Mbo niveau 3 (Begeleider maatschappelijke zorg en Pedagogisch medewerker kinderopvang)

De student is in staat om te reflecteren op de eigen zingeving en ontwikkelt van daaruit een onderzoekende houding naar de zingeving van de ander. De student is in staat om levensvragen te signaleren en deze over te dragen aan een collega.

Mbo niveau 4 (Persoonlijk begeleider maatschappelijke zorg, gespecialiseerd pedagogisch medewerker, Sociaal Werker)

De student is in staat om te reflecteren op de eigen zingeving en ontwikkelt van daaruit een onderzoekende houding naar de zingeving van de ander. De student is in staat om levensvragen te signaleren en hierover in gesprek te gaan met de cliënt en collega's.

Hbo niveau 6 (Social Work en Pedagogiek)

De student is in staat om te reflecteren op de eigen zingeving en ontwikkelt van daaruit een onderzoekende houding naar de zingeving van de ander. De student is in staat om levensvragen te signaleren, te bespreken en zelf passende begeleiding gericht op zingeving te initiëren, en consulteert indien nodig een specialist zoals de geestelijk verzorger.

Wo niveau 7 (Sociale Wetenschappen)

De student is in staat om te reflecteren op de eigen zingeving en ontwikkelt van daaruit een onderzoekende houding naar de zingeving van de ander. De student is in staat om levensvragen te signaleren, te bespreken en in samenwerking met andere specialisten passende begeleiding en zorg voor zingeving te regisseren.

Zorg

Mbo niveau 2 en 3 (Helpende zorg en welzijn, verzorgende IG)

De student is in staat om te reflecteren op de eigen zingeving en ontwikkelt van daaruit een onderzoekende houding naar de zingeving van de ander. De student is in staat om levensvragen te signaleren en deze te bespreken met de cliënt of over te dragen aan een collega.

Mbo niveau 4 (Verpleegkundige)

De student is in staat om te reflecteren op de eigen zingeving en ontwikkelt van daaruit een onderzoekende houding naar de zingeving van de ander. De student is in staat om levensvragen te signaleren en hierover in gesprek te gaan met de cliënt en andere collega's of professionals in te schakelen indien nodig.

Hbo niveau 6 (Verpleegkundige en Palliatieve Zorg Verpleegkundige)

De student is in staat om te reflecteren op de eigen zingeving en ontwikkelt van daaruit een onderzoekende houding naar de zingeving van de ander. De student is in staat om levensvragen te signaleren, te bespreken met de cliënt en passende zorg voor zingeving te indiceren en te initiëren in samenwerking met andere professionals.

Wo niveau 7 (Verplegingswetenschappen)

De student is in staat om te reflecteren op de eigen zingeving en ontwikkelt van daaruit een onderzoekende houding naar de zingeving van de ander. De student is in staat om levensvragen te signaleren, te bespreken met de cliënt en in samenwerking met andere specialisten passende zorg voor zingeving te regisseren en door te ontwikkelen.

Geneeskunde

WO Geneeskunde niveau 7 (Basisgeneeskunde)

De student is in staat om te reflecteren op de eigen zingeving en ontwikkelt van daaruit een onderzoekende houding naar de zingeving van de ander. De student is in staat om levensvragen te signaleren, te bespreken met de cliënt en in samenwerking met andere specialisten passende zorg voor zingeving te regisseren en door te ontwikkelen.

WO Geneeskunde niveau 8 (Specialisme)

De student is in staat om te reflecteren op de eigen zingeving en ontwikkelt van daaruit een onderzoekende houding naar de zingeving van de ander. De student is in staat om levensvragen te signaleren, te bespreken met de cliënt en in samenwerking met andere specialisten passende zorg voor zingeving te regisseren en door te ontwikkelen.

Toelichting van begrippen

De eindkwalificatie is met opzet bondig, om geschikt te zijn voor een eenvoudig gebruik in de opleidingsprofielen. Hieronder bevindt zich een toelichting bij de gebruikte woorden, deze toelichting is gebaseerd op expertise van onderwijsexperts en de beschikbare literatuur.

(Blijvend) Reflecteren op de eigen zingeving

Persoonlijke normen, waarden en (levensbeschouwelijke) overtuigingen veranderen gedurende de tijd, maar zijn altijd van invloed op de beroepsuitoefening.ⁱⁱⁱ Een student moet daarom blijvend kunnen reflecteren op de eigen zingeving en hoe deze zingeving van invloed is op het eigen welbevinden. Dit zelfbewustzijn is nodig om ook de zingeving van anderen te herkennen en erkennen. Iedere student maakt in dit reflectieproces een eigen ontwikkeling door die tijdens de opleiding kan worden gestimuleerd en verrijkt.

Onderzoekende houding naar zingeving van de ander

Ieder persoon heeft een eigen associatie met zingeving, daarom is het belangrijk dat studenten leren om de ander met een open en onderzoekende houding te ontmoeten. Bij dit onderzoekend vermogen is niet zozeer kennis van bijvoorbeeld levensovertuigingen het belangrijkste, maar is vooral een vragende beroepshouding nodig die onderzoekt welke bronnen van zingeving voor de ander van betekenis zijn en sensitief is voor de beleving van zingeving van de ander. Het gaat om aandacht hebben voor de ander waarbij de student bewust is van de eigen zingeving en eventuele vooroordelen, en met oprechte nieuwsgierigheid luistert en bevraagt.

Levensvragen

Met opzet vindt de lezer geen definities van zingeving in deze toelichting. Die zijn er wel, zoals de consensus-definitie die gebruikt wordt in de palliatieve zorg^{iv}, maar roepen vaak meer verwarring dan duidelijkheid op en zijn erg wetenschappelijk conceptueel geformuleerd. Belangrijker dan een definitie is het besef dat levensvragen of zingevingsvragen niet door de student kunnen worden gedefinieerd, een levensvraag krijgt betekenis door de beleving van de persoon die wordt geconfronteerd met een levensveranderende situatie. Om een kader te schetsen kan bij

levensvragen wordt gedacht aan alle vragen of worstelingen die uit thema's gerelateerd aan zingeving kunnen voortkomen, zoals een zoektocht naar motivatie en doelen of drijfveren; normen en waarden; levensbeschouwelijke en religieuze overtuigingen; het proces van betekenis geven aan het levensverhaal; dromen en verlangens; relaties en je verbonden voelen met jezelf, anderen, de natuur of iets dat groter is dan jezelf.^v

Passende zorg voor of begeleiding van zingeving

Zorg hebben voor zingeving van de ander gaat verder dan aandacht hebben voor zingeving. Het begrip 'zorg' duidt hier niet op de zorgcontext, maar op de verantwoordelijkheid van alle professionals, het zorg dragen voor professionele aandacht voor zingeving. De student moet in staat zijn om binnen de dagelijkse praktijk acties te ondernemen om zelf begeleiding te bieden of dit bij een collega of andere professional te beleggen. Het opleidingsniveau bepaalt in hoeverre de verantwoordelijkheid reikt van de student, maar naast de NLQF is ook het ABC-model een praktische leidraad (zie ook de toelichting per opleidingsniveau).

Bij **alle opleidingsniveaus** mag van de student worden verwacht dat ze in staat zijn om uit de reflectieve, onderzoekende houding levensvragen te signaleren.^{vi} Dit signaleren maakt het mogelijk om in actie te komen. Van niveau 2 en 3 mag worden verwacht dat ze vanuit een actieve luisterhouding levensvragen signaleren en overdragen aan een collega.

Vanaf niveau 4 mag van de student worden verwacht dat deze in staat is om vanuit de aandacht (A, aandacht, van het ABC model) voor zingeving professionele gespreksvaardigheden in te zetten om in gesprek te gaan met de ander over de gesignaleerde levensvragen. Bij complexe situaties waarin de student tegen de eigen grenzen aanloopt, kan de student collega's consulteren of het overdragen.

Vanaf niveau 6 mag van een aankomend hbo-professional een holistische visie verwacht worden, waarin aandacht voor zingeving vanzelfsprekend onderdeel is van het dagelijks proces, maar mag ook een zekere mate van begeleiding of zorg worden verwacht (B begeleiden van het ABC-model). Met *indiceren of initiëren* wordt niet alleen het signaleren van zingevingproblematiek of levensvragen bedoeld, maar ook het proactief indiceren en uitvoeren van evidence based spirituele zorg of het initiëren en uitvoeren van begeleiding, en nemen indien nodig ook een regisserende rol aan tussen betrokken professionals en het consulteren van een specialist zoals de geestelijk verzorger.

Bij studenten met een wetenschappelijke opleiding **vanaf niveau 7** mag een *autonome regisserende rol* verwacht worden in complexe situaties^{vii}. Juist bij een thema als zingeving, wat een integrale aanpak vereist, initieert de autonome professional als regisseur juist de samenwerking met specialisten op het gebied van **alle** levensdimensies zoals deze ook in Positieve Gezondheid^{viii} zijn geformuleerd die in het raamwerk Geneeskunde wordt genoemd. Binnen deze eindkwalificatie omvat dit expliciet samenwerking met de geestelijk verzorger die crisis- of complexe situaties (C van het ABC-model) kan begeleiden. Van professionals met een wetenschappelijke opleiding mag daarnaast ook worden verwacht dat ze een originele onderzoeksbijdrage leveren aan de (door)ontwikkelen van begeleiding en/of zorg voor zingeving

i Heel mooi terug te lezen in het ZonMw signalement 'Zingeving in de Zorg' beschikbaar via ZonMw-signalement over - Zingeving in zorg

ii Van Leeuwen, R., Leget, C., en Vosselman, M. (2020). Zingeving in Zorg en Welzijn. Uitgeverij Boom.

iii Van Leeuwen, R. & Cusveller, B. (2005). Verpleegkundige zorg en spiritualiteit. Professionele aandacht voor levensbeschouwing, religie en zingeving. Lemma, Utrecht. p.72.

iv Deze definitie is terug te vinden op de website Palliative: Zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase - Richtlijnen Palliatieve zorg (palliaweb.nl)

v Bij de onderwijsstandaard Zingeving met de EPICC competenties voor verpleegkundigen en verloskundigen wordt in navolging van de palliatieve zorg de consensus definitie gebruikt van de EAPC, de 'Task Force on Spiritual Care in Palliative Care' waar deze toelichting door geïnspireerd is. Beschikbaar via: <https://www.eapcnet.eu/eapc-groups/task-forces/spiritual-care>.

vi Het ABC model is geformuleerd op basis van beschreven ondersteuning van zingeving in een brochure van de LKNG. Meeusen-van de Kerkhof R, van Bommel H, van de Wouw W, Maaskant M. (2001). 'Kun je uit de hemel vallen' Landelijk Kennis Netwerk Gehandicaptenzorg. In de Richtlijn 'Existential and Spiritual Aspects of Palliative Care' terug te vinden.

vii Beschrijving NLQF, vindbaar op: https://nlqf.nl/images/downloads/NLQF_niveaus/Niveau_7_NLQF_en_EQF.pdf

viii Positieve gezondheid is al terug te vinden in het opleidingsprofiel van basisgeneeskunde, meer informatie is te vinden op Wat is Positieve Gezondheid? - Institute for Positive Health (iph.nl)

**Structurele implementatie van
Zingeving in opleidingscurricula**

Opleidingskader Zingeving